

**NĚKTERÉ VÝSLEDKY VÝZKUMU MOTIVACE
K DOBROVOLNICKÉ ČINNOSTI
U STUDENTEK POMÁHAJÍCÍCH OBORŮ**

**SOME RESEARCH FINDINGS OF MOTIVATION
TO VOLUNTEER ACTIVITY
IN FEMALE STUDENTS OF HELPING PROFESSIONS**

Zdeněk MLČÁK – Michaela PEČTOVÁ

Ostravská univerzita v Ostravě
Filozofická fakulta
katedra psychologie a aplikovaných sociálních věd
Reální 5, Ostrava 701 03
zdenek.mlcak@osu.cz
michaela.pectova@osu.cz

Vznik této studie byl podpořen projektem GA ČR č. P407/11/0380 „Prosociální chování a jeho osobnostní aspekty v kontextu dobrovolnictví“

Abstrakt

Cílem prezentované studie je zjistit strukturu a intenzitu motivů, které vedou studentky pomáhajících oborů k dobrovolnické činnosti a prozkoumat, zda je možné jejich motivaci k dobrovolnické činnosti predikovat podle úrovně jejich emocionální a kognitivní empatie.

Klíčová slova: Dobrovolnictví, motivace, empatie, empatický zájem, přijímání perspektivy.

Abstract

The aim of this study is to determine the structure and intensity of the motives leading students of helping professions to undertake voluntary work, and to assess whether their motivation to carry out voluntary activities can be predicted on the basis of their levels of emotional and cognitive empathy.

Key words: voluntary work, motivation, empathy, empathetic interest, acceptance of perspective

ÚVOD

Dobrovolnictví reprezentuje poměrně diferencovaný fenomén, který zahrnuje širokou škálu různorodých aktivit, mezi něž patří např. péče o hendikepované osoby, pomoc jiným lidem v domácnosti, návštěvy seniorů v různých institucích, dobročinné sbírky, práce s dětmi a mládeží či politické, sportovní, ekologické a záchranné aktivity.

Dobrovolnictví významným způsobem zvyšuje kultivovanost interpersonálních vztahů, posiluje společenskou soudržnost, celkovou morální úroveň společnosti a je zdrojem významných ekonomických přínosů. Dobrovolnictví je možné obecně považovat za jeden z velmi důležitých ukazatelů kvality života celé společnosti.

Posilování dobrovolnických aktivit a s nimi spojených hodnot představuje ve společnosti potřebnou protiváhu stále sílících materiálních, konzumních a egoistických tendencí. Dobrovolnictví si proto právem zasluhuje systematickou pozornost a vědecky prováděný monitoring prostřednictvím řady vědních disciplín, k nimž patří také psychologie.

Centrálním aspektem fenoménu dobrovolnictví je problematika jeho motivace, jejíž studium může objasnit, proč jsou lidé ochotní ve svém volném čase a bez nároku na vnější odměny pomáhat jiným. Výsledky zkoumání motivace k dobrovolnictví mohou být současně efektivně využity k získávání nových dobrovolníků.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Teoretická východiska prezentované studie, jimiž je podložen empirický výzkum, tvoří koncepty dobrovolnictví, motivace k dobrovolnictví a empatie.

Dobrovolnictví se v psychologickém diskursu nejčastěji konceptualizuje jako jedna z forem prosociálního chování. Přední americký psycholog L. A. Penner (2002) vymezuje dobrovolnictví jako „dlouhodobé, plánované prosociální chování, které přináší prospěch cizím osobám a které se objevuje v organizovaném prostředí“ (Penner, 2002, s. 448). Teoretikové, zabývající se psychologií dobrovolnictví, se snaží především odpovědět na otázky vztahující se k jeho motivaci a k problémům, jež se týkají souvislostí mezi dobrovolnickou činností a některými osobnostními dispozicemi. I v této studii jsou částečně teoreticky využity některé principy motivačního a dispozičního přístupu k dobrovolnictví (podrobněji viz Mlčák, 2010).

Druhým konceptem této studie, z níž vychází následující výzkumný projekt, je **motivace k dobrovolnictví**. V obecném pohledu představuje motivace v současné psychologii dosud poměrně komplikovaný, obsáhlý a nesourodý pojem, jehož konceptualizace je dosud silně ovlivňována teoretickou orientací daného autora (pro přehled viz např. Madsen, 1972, 1979; Homola, 1977; Nakonečný, 1992, 1995, 1996). V této studii je motivace chápána v obecném smyslu jako vnitřní hypotetický psychický proces, který energetizuje, zaměřuje a reguluje chování a prožívání člověka. Základem tohoto procesu je existence komplexu vnitřních motivů, které působí v interakci s vyhledáváním vnějších pobídek a které silně ovlivňují chování a prožívání člověka směrem k jejich uspokojení. Hluboce internalizované sociální motivy, které poskytují člověku vědomý smysl jeho chování a prožívání, vykazují tendenci k cyklické saturaci. Platí, že stejná aktivita může být motivována odlišnou strukturou motivů a naopak, že rozdílná činnost může být u různých jedinců motivována obdobným souborem motivů. Lidé mohou být motivováni k činnosti také vnitřně disonantní či přímo konfliktní sadou motivů, z nichž některé jsou vědomé a jiné mohou být i nevědomé. Motivace globálně představuje velmi dynamický jev, který může být modifikován širokým spektrem podmínek, k nimž lze přiřadit velké množství osobnostních, interpersonálních, skupinových i organizačních a dalších faktorů.

Výzkum motivace dobrovolnictví je úzce spojen tzv. **funkcionálním přístupem**. Tento přístup se pokouší identifikovat širokou škálu motivačních konstruktů, jako jsou např. postoje, hodnoty, důvody, účely, plány apod., které mohou vyvolávat a udržovat pohnutky k dobrovolnictví.

Tento přístup reprezentuje především teorie E. G. Clary a jejích spolupracovníků (Clary, Snyder et al., 1998). Podle této teorie lze kategorie motivů podněcující motivaci k dobrovolnictví rozřadit do šesti kategorií.

- 1) **Hodnoty** – dobrovolnictví poskytuje jedinci možnosti vyjádřit jeho prosociální či altruistickou orientaci;
- 2) **Porozumění** – dobrovolnictví skýtá příležitosti získat různé osobnostní kompetence (tj. např. vědomosti, zkušenosti, postoje, dovednosti apod.);
- 3) **Sociální funkce** – dobrovolnictví přináší možnosti být s druhými lidmi a účastnit se spolu s nimi oblíbených činností;
- 4) **Kariéra** – dobrovolnictví slouží jedinci jako nástroj k získání lepší vyhlídky budoucího povolání a k rozvoji specifických profesních dovedností;
- 5) **Protektivní funkce** – dobrovolnictví umožňuje jedinci ochranu jeho ega, únik před negativními pocity či stresem, zejména při konfrontaci s nouzí druhých osob;
- 6) **Posílení** – dobrovolnictví umožňuje jedinci podmínky pro osobní rozvoj či získání a udržení sebeúcty nebo osobního významu.

Jiní autoři se v oblasti motivace dobrovolnictví pokusili vytvořit komplexnější modely, které by dokázaly vysvětlit, jaké faktory přispívají k jejímu udržování. K nejvýznamnějším z nich patří procesuální model dobrovolnictví A. M. Omota a M. Snydera (1995, 2002), model rolové identity J. Piliavin a jejích spolupracovníků (Grube, Piliavin, 2000) a konceptuální model příčin dlouhodobého dobrovolnictví L. A. Penner (2002). Tyto modely byly již podrobně popsány v jiné publikaci (Mlčák, 2010a).

V prezentované studii je možné motivy k dobrovolnickým aktivitám zjednodušeně klasifikovat na alocentrické motivy, zaměřené na pomoc druhým lidem, inovativní motivy, zaměřené na hledání něčeho nového a egocentrické, orientované na hledání něčeho pro vlastní osobu. Tato klasifikace byla s terminologickou úpravou převzata od W. Rehberga (2005)

Při studiu dobrovolnictví se v psychologické literatuře využívá také tzv. **dispozičního přístupu**. V jeho rámci se uvažuje o tom, že s tímto jevem úzce souvisí obecná dispozice k pomáhání, na druhé orientovaná empatie a rysy zahrnované do tzv. velké pětky (Big Five). Významnou roli hrají především úroveň extraverze a přívětivosti, naopak neuroticismus vykazuje podle některých autorů statisticky nevýznamnou souvislost (Carlo et al., 2005).

Rada výzkumných studií (viz např. Penner et al., 2005; Penner, Finkelstein, 1998; Rushton, 1981), prokázala, že dobrovolnictví má na osobnost člověka velmi pozitivní vliv. Souhrnně je možné konstatovat (Mlčák, 2010b), že dobrovolníci se v komparaci s lidmi, kteří se dobrovolnictví nevěnují, odlišují v řadě charakteristik. Disponují:

- 1) hlubším osvojením prosociálních norem a hodnot;
- 2) vyšším sebepojetím;
- 3) menším výskytem antisociálních a agresivních forem chování;
- 4) nižším sklonem k drogové experimentaci;
- 5) lepším školním prospěchem;
- 6) lepším fyzickým a psychickým zdravím;
- 7) vyšší mírou svědomitosti;
- 8) vyšší emocionální stabilitou;
- 9) vyšší osobní zdatností (self-efficacy);
- 10) vyšší sociální tolerancí;
- 11) vyšší životní spokojeností;
- 12) vyšší osobní otevřeností;
- 13) vyšší osobní a sociální odpovědností;

- 14) lepšími komunikačními dovednostmi;
- 15) vyšší sebekontrolou;
- 16) vyšší empatií;
- 17) vyšší akceptací druhých lidí;
- 17) vyšší motivací k učení;
- 18) lepším vývojem profesní orientace.

Třetím teoretickým konceptem, z něhož vychází tato studie, je pojem **empatie**. Také tento pojem je v psychologii pojímán nejednotně. Nejčastěji bývá empatie konceptualizována jako 1) psychická vlastnost, 2) psychický stav, 3) interpersonální či komunikační proces i jako 4) interpersonální vztah. V této studii je empatie chápána v souladu s multidimenzionálním pojetím M. H. Davise (1980, 1983, 1996) jako psychická vlastnost (dispozice). Tento autor (1983, s. 113) definuje empatii jako „reakci jedince na pozorované prožívání druhého“. Tzv. dispoziční empatii tvoří podle něho čtyři vzájemně související tendence.

- 1) **Empatický zájem** – se vztahuje k tendenci prožívat vřelost, soucit, sympatii a zájem o druhé osoby, které se ocitli v nouzových situacích;
- 2) **Přijímání perspektivy** – vyjadřuje tendenci přijímat hledisko druhých, které je založeno na nonegocentrickém usuzování a snaze přizpůsobit psychologický náhled na druhé osoby v každodenním životě;
- 3) **Osobní distres** – se týká tendence prožívat na sebe orientované pocity úzkosti, neklidu či diskomfortu při percepci jiných osob, které se ocitli v naléhavých či nouzových situacích.
- 4) **Fantazie** – zahrnuje hodnocení tendence imaginativně se přesunout do pocitů a jednání fiktivních postav v knihách, hrách a filmech a uvědomovat si jejich situaci.

V rámci této studie byly zkoumány pouze první dvě nejvýznamnější složky dispoziční empatie tj. empatický zájem (emocionální empatie) a přijímání perspektivy (kognitivní empatie) a jejich vztah k motivaci dobrovolnických aktivit.

Je zapotřebí zmínit, že psychologických výzkumů osobnosti dobrovolníků je v České republice zatím jen poskrovnu. Problematikou motivace se zabýval P. Frič se svými spolupracovníky (2010). Tito autoři na základě klastrové analýzy dotazníkového šetření identifikovali dva typy dobrovolníků, které označují názvy „obětavci“ a „pohodáři“. „Obětavci“ jsou spíše zaměřeni na prospěch komunity, zatímco „pohodáři“ na dosahování uspokojení svých zájmů. Obětavci tvořili 25 % a pohodáři 75 % zkoumaných dobrovolníků (N = 953).

Z. Mlčák (2010) zjistil u souboru vysokoškolských studentek pomáhajících oborů ve srovnání se studentkami ekonomických oborů obecně statisticky vyšší úroveň řady osobnostních, prosociálních a empatických tendencí. Významné statistické rozdíly v těchto proměnných byly konstatovány i v rámci srovnání vysokoškolských studentek pomáhajících oborů s dobrovolnickou zkušeností a bez této zkušenosti. Tento autor se domnívá, že studentky pomáhajících oborů významně inklinují k **osobnosti s prosociálně orientovaným sebepojetím**.

VÝZKUM

Základním cílem výzkumu bylo zjistit strukturu a intenzitu motivů, které vedou studentky pomáhajících oborů k dobrovolnické činnosti a také to, zda lze jejich motivaci k dobrovolnické činnosti predikovat podle úrovně jejich emocionální a kognitivní empatie.

Na výzkumu participovalo celkem 134 studentek pomáhajících oborů, které během studia získávají dobrovolnické zkušenosti. Jednalo se o studentky ve věku 18 – 24 let, které studují

první a druhé ročníky oboru sociální práce na Filozofické fakultě a Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity v Ostravě, o studentky Vyšší odborné školy sociální v Ostravě, které studují obor sociální práce a o studentky třetího a čtvrtého ročníku Střední odborné školy v Havířově oboru sociálně výchovná a humanitární činnost. Složení tohoto souboru ukazuje tab. č. 1.

Tab. č. 1: Složení souboru respondentek

Školské zařízení	Absolutní četnost	Relativní četnost
FF OU	19	14,2
FSS OU	25	18,7
VOŠ	44	32,8
SOŠ	46	43,3
Celkem	134	100,0

Jak vyplývá z tabulky č. 2, studentky získávaly své dobrovolnické zkušenosti zejména při práci se zdravotně postiženými osobami (37,3 %), s dětmi a mládeží (37,3 %) a se seniory (11,9 %).

Tab. č. 2: Cílové skupiny dobrovolnických aktivit respondentek

Cílové skupiny	Absolutní četnost	Relativní četnost
Děti a mládež	50	37,3
Osoby se zdravotními problémy	55	41,0
Senioři	16	12,0
Jiné skupiny	13	9,7
Celkem	134	100

Souboru respondentek byla administrována testová baterie, jejíž součástí byl i dotazník, který vypracoval k měření motivace dobrovolníků W. Rehberg (2005). Tento dotazník tvoří celkem 13 položek, jež podle autora představují tři kategorie motivace: 1) dosahování něčeho pozitivního pro druhé („achieving something positive for others“) – 5 položek, 2) hledání něčeho nového „quest for the new“ – 4 položky a 3) hledání něčeho pro sebe („quest for one-self“) diagnostikují 4 položky. Vzhledem k tomu, že faktorová analýza získaných údajů nepotvrzuje existenci výše uvedených tří faktorů, nebude k této kategorizaci při výzkumu přihlíženo. Všechny 13 položek dotazníku posuzovaly respondentky podle jejich intenzity na pětibodové Likertově škále (0 – žádná, 1 – slabá, 2 – spíše slabá, 3 – spíše silná, 4 – silná).

Ke kontrole úrovně sociální žádoucnosti byla ve výzkumu využita Marlow – Crowneho škála sociální desirability (Marlowe – Crowne Social Desirability Scale) z roku 1960, která měří tendenci respondentů odpovídat tzv. sociálně žádoucím způsobem, stylizovat se, „dělat se lepším“, pozitivně se sebezprezentovat či disimulovat. Tato škála obsahuje 33 položek, které respondent hodnotí z hlediska jejich subjektivní pravdivosti (pravda – nepravda).

STATISTICKÁ ANALÝZA VÝSLEDKŮ

Výsledky získané administrací Marlow – Crowneho škály sociální desirability prokázaly obecně přijatelnou úroveň tendence studentek pomáhajících oborů odpovídat tzv. sociálně žádoucím způsobem ($M = 18,76$, $SD = 4,33$) a dovolily analyzovat výsledky získané aplikací dotazníku W. Rehberga (2005).

V první etapě statistického vyhodnocení výsledků byly vypočteny aritmetické průměry a směrodatné odchylky pro jednotlivé položky, následně byla provedena jejich standardizace a seřazení z hlediska jejich intenzity.

V tabulce č. 1 jsou uvedeny položky dotazníku W. Rehberga (2005), které vzhledem k danému souboru vyjadřují nadprůměrnou intenzitu motivace. Matematická úroveň všech uvedených položek je vyšší než 1 standardní odchylka. Tři z uvedených čtyř 4 položek vyjadřují alocentricky zaměřenou motivaci.

Tab. č. 1: Položky dotazníku, které vyjadřují nadprůměrnou intenzitu motivace

Pol.	Položka dotazníku	M	SD	ST
12	Chtěla jsem pomoci druhým.	3,50	0,72	1,41
6	Chtěla jsem získat zkušenosti.	3,40	0,79	1,19
1	Chtěla jsem být užitečná pro druhé.	3,35	0,69	1,10
4	Chtěla jsem dělat dobro pro druhé.	3,34	0,79	1,09

Legenda k tab. č. 1: M = aritmetický průměr, SD směrodatná odchylka; ST standardizovaná hodnota aritmetického průměru.

V tabulce č. 2 jsou uvedeny položky, které vykazují průměrnou intenzitu motivace zkoumaných studentek. Obsahově se kromě jedné položky (8) týkají především snahy získat „něco nového pro sebe“ tj. vztahují se tedy k inovativně orientované motivaci. Matematická hodnota těchto položek se pohybuje od -0,99 do +0,99 standardní odchylky.

Tab. č. 2: Položky dotazníku, které vyjadřují průměrnou intenzitu motivace

Pol.	Položka dotazníku	M	SD	ST
8	Chtěla jsem docílit pozitivní změny v životě druhých.	2,96	0,91	0,31
10	Chtěla jsem se něco nového naučit.	2,96	1,00	0,30
7	Chtěla jsem zlepšit své vyhlídky v profesním životě a získat praxi.	2,78	1,27	-0,05
13	Chtěla jsem začít dělat něco nového.	2,75	1,18	-0,13
5	Chtěla jsem se seznámit s odlišným způsobem života.	2,60	1,19	-0,43
2	Chtěla jsem poznat nové lidi a navázat nová přátelství.	2,56	1,12	-0,51
11	Chtěla jsem objevit a překonat své osobní hranice.	2,39	1,23	-0,86

Legenda k tab. č. 2 viz tab. č. 1.

V tabulce č. 3 jsou uvedeny nejméně intenzivní motivy, které se vztahují k normativně orientované motivaci a protektivně orientované motivaci, v níž je cílem primárně obrana vlastního ega. Matematická hodnota položek je menší než -1,00 standardní odchylka.

Tab. č. 3: Položky dotazníku, které vyjadřují průměrnou intenzitu motivace

Pol.	Položka dotazníku	M	SD	ST
9	Chtěla jsem jednat podle obecných morálních zásad.	2,06	1,05	-1,53
3	Chtěla jsem přijít na jiné myšlenky nebo zlepšit svou náladu.	1,92	1,26	-1,82

Legenda k tab. č. 3 viz tab. č. 1.

V další části statistické analýzy bylo zjišťováno, zda úroveň empatického zájmu (emocionální empatie) a přijímání perspektivy (kognitivní empatie) může predikovat celkovou úroveň motivace.

Při statistické analýze bylo využito metody mnohonásobné lineární regrese. V roli nezávisle proměnné (prediktoru) byla úroveň empatického zájmu a přijímání perspektivy a do role závisle proměnné byla dosažena celková úroveň motivace. Koeficient mnohonásobné regrese $R = 0,425$, jeho adjustovaná druhá mocnina $R^2 = 0,224$. Tato hodnota udává míru variance závisle proměnné, kterou regresní model dokáže vysvětlit. Regresní model vysvětluje 22,4 % variance závisle proměnné a je statisticky signifikantní na **0,000** hladině významnosti, což dokládá jeho platnost. Výsledky mnohonásobné regresní analýzy přináší tab. č. 4.

Tab. č. 4 Výsledky mnohonásobné regresní analýzy (N = 134)

Predikátory	B	Beta	t	Sig.
Empatický zájem	0,658	0,316	3,999	0,000
Přijímání perspektivy	0,584	0,298	3,771	0,000

Legenda k tab. č. 4: B = nestandardizované regresní koeficienty, Beta = standardizované regresní koeficienty, t = hodnota t testu; sig. = hladina statistické významnosti.

Jak vyplývá z tabulky č. 4, úroveň empatického zájmu (emocionální empatie) i úroveň přijímání perspektivy (kognitivní empatie) umožňuje u studentek statisticky průkazným způsobem predikovat jejich intenzitu motivace k dobrovolnické zkušenosti.

INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

Vzhledem k tomu, že součástí dotazníkové baterie byla i kontrola úrovně sociální žádoucnosti, lze považovat dosažené výsledky na jedné straně za relativně validní. Na druhou stranu však nelze vyloučit, že použitý dotazník, který obsahuje poměrně málo položek a nemá dostatečně přesvědčivé psychometrické parametry, může dosažené výsledky určitým způsobem zkreslovat. Z tohoto hlediska je proto nutné všechny dosažené výsledky považovat zatím za předběžné.

Výzkumné šetření dokládá strukturu a intenzitu motivace k dobrovolnické zkušenosti u studentek pomáhajících oborů. Nejsilněji je k dobrovolnické zkušenosti podněcuje alocentricky zaměřená motivace, podložená snahou pomáhat druhým, být pro ně užitečnou a dělat pro ně dobro. K silnějším motivům patří také snaha získat zkušenosti, kterou lze považovat za výraz egocentricky orientované motivace.

Výše uvedené výsledky potvrzují vyšší úroveň **dispozice k pomáhání** druhým lidem, kterou lze chápat jako jednu z motivačních vlastností osobnosti. Normativně podložená motivace, zastoupená položkou č. 9, která vyjadřuje snahu jednat podle obecných morálních zá-

sad, se překvapivě ukazuje jako málo důležitá. Protektivně zaměřená motivace, reprezentovaná položkou č. 3, se ukazuje z hlediska své intenzity také jako nejméně významná.

Výše uvedené výsledky jsou v souladu s odbornou literaturou a dokazují v psychologii platnou tezi, že nejintenzivnější motivace k dobrovolnické činnosti je různorodou směsicí alocentrických, egocentrických a jiných motivů (viz např. Batson, 2002).

Získané výsledky u souboru studentek pomáhajících oborů s dobrovolnickou zkušeností jsou konzistentní se zjištěními jiných autorů (viz např. Penner et al., 2005; Penner, Finkelstein, 1998; Rushton, 1981), kteří upozorňují na skutečnost, že dobrovolníci disponují celkově vyšší úrovní empatie. Provedený výzkum prokazuje navíc význam emocionální (empatického zájmu) a kognitivní empatie (přijímání perspektivy) pro motivaci získávat dobrovolnické zkušenosti. Prokazuje totiž, že vyšší úroveň emocionální i kognitivní empatie má relativně významný kauzální vliv na motivaci k dobrovolnickým aktivitám. Vyšší úroveň empatie však vysvětluje motivaci k dobrovolnické činnosti pouze částečně (odhadem asi z 20 %). Z odborné literatury je zřejmé, že dobrovolnická činnost je obecně motivována také dalšími aspekty osobnosti, k nimž patří např. hodnotová orientace, postoje, specifické zkušenosti a mnoho jiných, které v tomto výzkumu nebyly zkoumány.

ZÁVĚR

Výzkum potvrdil, že nejvýznamnější motivace studentek pomáhajících oborů k dobrovolnickým aktivitám je výsledkem kombinace alocentrických a egocentrických motivů. Je pozitivním faktem, že u tohoto souboru se z hlediska intenzity těchto motivů projevuje spíše převaha alocentricky zaměřených pohnutek. Výzkumné výsledky současně prokázaly, že vyšší úroveň emocionální a kognitivní empatie u studentek pomáhajících oborů umožňuje predikovat také vyšší motivaci k dobrovolnickým aktivitám.

Současné výsledky dokládají význam dobrovolnických aktivit pro studentky pomáhajících oborů. Ty, které studují pomáhající obory a svou studijní volbu navíc přesvědčivě dokládají dobrovolnickými aktivitami, lze podle mínění autorů považovat za **prosociálně orientované osobnosti**.

LITERATURA

- BATSON, CD. Four motives for community involvement. *Journal of Social Issue*, 2002, 58, 429–445.
- CARLO, G., OKUN, MA., KNIGHT, GP., DE GUZMAN, MR. The interplay of traits and motives on volunteering: Agreeableness, extraversion, and prosocial value motivation. *Personality and Individual Differences*, 2005, 38, 1293–1305.
- CLARY, EG. SNYDER, M., RIDGE, RD., COPELAND, J., STUKAS, AA., HAUGEN, J. MIENE, P. Understanding and assessing the motivation of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1998, 74, 1516–1530.
- DAVIS, MH. Measuring individual differences in empathy: Evidence for multidimensional approach. *Journal of Personality and Social psychology*, 1983, 44, s. 115–126.
- DAVIS, MH. *Empathy: A social psychological approach*. Boulder : Westview Press, 1996.
- DAVIS, MH., HULL, J., YOUNG, R., WARREN, G. Emotional reactions to dramatic film stimuli: The influence of cognitive and emotional empathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 44, s. 113–126.
- FRIČ, P., POSPÍŠILOVÁ, T a kol. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha : Agnes, Hestia, 2010.

- GRUBE, J. PILIAVIN, JA. Role identity, organizational experiences, and volunteer experiences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2000, 26, 1108–1120.
- HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. Praha: SPN 1977.
- MADSEN, KB. *Teorie motivace : Srovnávací studie teorií motivace*. Praha : Academia 1972.
- MADSEN, KB. *Moderní teorie motivace*. Praha: Academia, 1979.
- MLČÁK, Z. *Prosociální chování v kontextu dispozičních aspektů osobnosti*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta 2010a.
- MLČÁK, Z. Prosociální třída jako nezbytná podmínka efektivní etické výchovy. In VALIHOVÁ, M., KALISKÁ, L. (Ed.). *Zdravá škola*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Béla a Občianske sdruženie Pedagog Banská Bystrica 2010b, 160–177.
- NAKONEČNÝ, M. *Obecná psychologie*. Část II. Psychické procesy. Praha: UK, 1992.
- NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 1995.
- NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996.
- OMOTO, AM., SNYDER, M. Sustained helping without obligation : Motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1995, 68, 671–686.
- OMOTO, AM., SNYDER, M. Considerations of community : The context and process of volunteerism. *American Behavioral Scientist*, 2002, 45, 846–867.
- PENNER, LA. Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 2002, 58, 447–467.
- PENNER, LA., DOVIDIO, JF., PILIAVIN, JA. Prosocial behavior : Multilevel perspectives. *Annual Review of Psychology*, 2005, 56, 365–292.
- PENNER, LA., FINKELSTEIN, MA. Dispositional and structural determinants of volunteerism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1998, 74, 525–537.
- PŮLPÁNOVÁ, I., MLČÁK, Z. Vybrané aspekty motivace k dobrovolnictví. In SMUTEK, M., SEIBEL, F.W., TRUHLÁŘOVÁ, Z. (Ed.) *Rizika sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, Hradec Králové 2010, 272–278.
- REHBERG, W. Altruistic individualists: Motivations for international volunteering among young adults in Switzerland. *Volunta : International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 16, 2005, s. 109–122.
- RUSHTON, JP. The altruistic personality. In RUSHTON JP., SORRENTINO, PM. (Eds.). *Altruism and helping behavior: Social, personality, and developmental perspectives*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1981, 251–266.